

genel hükümleriyle (et-Talâk 65/1) çatıştığı ve adı geçen kadın sahâbînin özel şartlarıyla ilgili olduğu için dikkate alınmışlardır (Müslim, “Talâk”, 46, 52-55; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 38-40). İmam Şâfiî, bu hadisi mesken bakımından dikkate almamışsa da nafaka kapsamında olan diğer yükümlülükler açısından göz önünde bulundurmuş ve bâin talâkla boşanmış hamile olmayan kadına mesken dışında bir nafakanın gerekmediğini söylemiştir. İmam Mâlik de aynı görüştedir. İbn Ebû Leylâ, yukarıda zikredilen hadise dayanarak bâin talâkla boşanan ve hamile olmayan kadın için hiçbir nafakanın gerekmediğini kabul etmiştir. Mesken yükümlülüğü evlilik nafakası kapsamına dahil olduğu gibi usul-fürû ve akrabalık nafakası kapsamına da dahildir. Buna göre baba çocuğu, çocuk da bakıma muhtaç anne ve babası için bir mesken teminiyle yükümlüdür, aynı şekilde akrabalık nafakasıyla yükümlü olanlar da bu yükümlülük çerçevesinde yakınlarına karşı mesken teminiyle mükelleftir (bk. NAFKA).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “skn” md.; *Lisânü'l-Arab*, “skn” md.; *Müsned*, I, 168; III, 407; IV, 229; Buhârî, “Talâk”, 41; Müslim, “Radâ”, 103, 109, 111, 113, 114, 117, “Talâk”, 46, 52-55; İbn Mâce, “Talâk”, 10; Ebû Dâvûd, “İmâre”, 10, “Talâk”, 38-40; Tirmizî, “Nikâh”, 38, “Talâk”, 5; Nesâî, “Nikâh”, 21, “Talâk”, 7, 70, 72; Serahsî, *el-Mebsûû*, V, 181; Kurtubî, *el-Câmi*‘, III, 163; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 321, 323; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, I, 544; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 511-512; Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, I, 146; Bilmen, *Kamus*, II, 450; Hasan Güleç, *İslâm Hukukunda Nafaka*, İzmir 1996, s. 52-56, 71-76.

HAMDİ DÖNDÜREN

MESKÛKÂT

(مسكوكات)

Basılmış madenî paralar ve bununla ilgili bilim dalı, nümismatik.

Sözlükte “üzerine damga vurulmuş” anlamına gelen *meskûkûn* çoğulu olan *meskûkât*, damgalanarak sikke haline dönüştürülmüş madenî paraları / sikkeleri ifade eder. Ayrıca bu kelime sikkelerle uğraşan bilim dalı olan *nümismatik* karşılığı da kullanılmıştır. Osmanlılar’da XIX. yüzyılın sonlarından itibaren müzecilik alanındaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan sikke incelemelerine *ilm-i meskûkât* denmiş ve bu terkip daha sonra yerini *nümismatik*e bırakmıştır. Eski Yunan’da “kanun” anlamında kullanılan

Milâttan önce VI. yüzyılda Lydia'nın başşehri Sardes'te darbedilen altın ve gümüş sikkeler

nomostan türetilen eski Yunanca *nomisma* / *noummos* ve Latince *nummus* “sikke” mânası taşımaktaydı. Bu iki kelime nümismatik teriminin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Nümismatikle uğraşan ve sikkeleri bilimsel bir metotla inceleyen kişiler de *nümismat* olarak adlandırılmıştır.

Meskûkât ilminin ilgi alanı icadından bugüne kadar çok geniş bir sikke dilimini kapsar. Bunlar günümüzden yüzlerce yıl önce yaşamış toplumlar, uygarlıklar, kültürler hakkında başka kaynaklardan öğrenilemeyen ya da öğrenilebilenleri doğrulayan ve destekleyen bilgileri sağladığı için meskûkât, geliştirilen ilmî metot ve usullerle bir araştırma sahası oluşturduğundan bilim dalı olarak kabul edilmiştir. Sikkenin icadından Bizans Devleti'nin sonuna kadar basılan sikkeler “antik nümismatik” adı altında incelenirken Ortaçağ İslâm devletleri ve Osmanlı Devleti'nin sikkeleri “İslâmî nümismatik” adıyla ele alınmıştır. Normalde kâğıt paraların, maddiyaların ve jetonların nümismatik çalışmalarının dışında kalması gerekirse de bu konularla ilgili başka bir çalışma alanı bulunmadığından bunlar da nümismatik içerisinde ele alınır. Meskûkâtın asıl uğraş malzemesi olan sikke tam olarak “para” anlamına gelmez. Çünkü sikkeden önce de para vardı; alışverişte veya ticarete kullanılan bir değişim ya da ödeme aracı olduğundan tarafların ihtiyaçlarına göre her türlü mal veya eşya para yerine geçebiliyordu. Bu sebeple sikke ile para arasında belirli bir farkın olduğu, tahlil ürünleri, çeşitli araç gereçler, hayvanlar ve metal parçalarının para yerine kullanılabildiği anlaşılmaktadır. Sikke bu çeşitliliğe son verip standart bir şekilden işlem görmeyi

sağlamıştır. Altın, gümüş, bronz ve bakır gibi metallere basılan sikkeler Batı Anadolu’da milâttan önce VII. yüzyıl sonlarında icat edilmiş ve kısa zamanda Ege ve Akdeniz dünyasına yayılmıştır. Ardından belki yüzyıllık bir zaman içerisinde Uzakdoğu’da, Çin’de de sikkeler ortaya çıkmıştır. Böylece meskûkât ilminin konusu olan sikke üç ayrı kökten gelişim göstermiştir: Batı Anadolu / eski Yunan, Çin ve Hint. Batı Anadolu / eski Yunan sikkelerinin biçimi yuvarlak, Çin sikkelerinin biçimi yuvarlak-bazan başka biçimlerde fakat ortası delik, Hint sikkelerinin biçimi ise kare idi. Bugünkü yuvarlak Avrupa sikkeleriyle İslâmî sikkeler de köken olarak Batı Anadolu / eski Yunan sikkelerine dayanmaktadır.

Meskûkâtın bir ilim dalı haline gelişinde koleksiyoncuların önemli rolü vardır. Sikke biriktirme ve saklamanın Eskiçağ’a kadar geri gittiği bilinmekteyse de ciddi olarak koleksiyonculuğun ancak Rönesans ile başladığı kabul edilir. Zamanla koleksiyoncular topladıkları sikkelerin kataloglarını yaparak bunları yayımlamışlardır. Sikkeleri bilimsel bir şekilde ele alıp kataloglarını neşreden ünlüler arasında Hubert Goltz (ö. 1583), Jean Vaillant (ö. 1706), Joseph Pellerin (ö. 1782), Joseph Eckhel (ö. 1798) ve Domenico Sestini'nin (ö. 1823) adları sayılabilir. Bunlar esas olarak eski Yunan ve Roma sikkelerinin koleksiyonlarını yapıyorlardı ve İslâmî sikke koleksiyonu yapanlar daha azdı. XX. yüzyıl başlarında bazı Osmanlı bürokratlarının da sikke koleksiyonu yaptığı bilinmektedir. Meselâ Düyûn-ı Umûmiyye müfettişlerinden Mehmed Mübârek Bey’in Selçuklu sikkeleri koleksiyonu vardı.

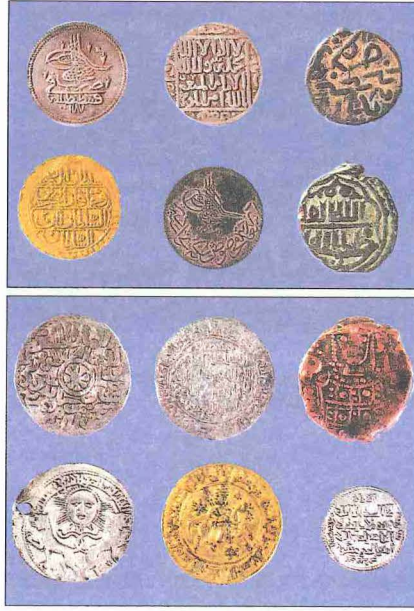
XVII ve XVIII. yüzyıllarda özel koleksiyoncuların yerini kamu müzeleri almaya başladı. Bazı büyük koleksiyonları satın

Antik döneme ait bazı sikke örnekleri

alan bu müzeler oldukça zenginleşti. Bunlar arasında Londra'daki British Museum ve Paris'teki Cabinet des Medailles ile Berlin, Viyana, Kopenhag ve Atina'daki müzeler gösterilebilir. Bu gelişmelerden İstanbul Arkeoloji Müzeleri de etkilendi. Halil Ethem'in (Eldem) müdürlüğünden itibaren eski sikkelere önem verilmeye başlandı. Osman Hamdi Bey ve Halil Ethem'in müdürlükleri sırasında sikkeler düzenli bir şekilde toplandı ve kayıtları tutuldu. Müzede sikke kabinesinin henüz hazır olmadığı dönemlerde ise sikkeler Maarif Nezâreti'ndeki kasalarda saklanıyordu; daha sonra bunlar Osman Hamdi Bey zamanında müzeye nakledildi.

Osmanlı müzeciliğindeki gelişmeler paralel olarak XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında Müze-i Hümayun'da mevcut sikkelerin katalogları yayımlanmaya başlandı. *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu* adı altında bir seri oluşturuldu; Emevîler, Abbâsîler, Fâtîmîler, Memlûkler, Selçuklular, İlhânîlar, Kırım Hanlığı ve Osmanlılar'a ait sikkeler bu seriden neşredildi. İsmâil Galib, Mehmed Mübârek, Halil Ethem gibi nümismatların hazırladığı bu kataloglar vasıtasıyla meskûkât aynı zamanda sikke ilmi (nümismatik) karşılığı kullanılan bir terim olarak yaygınlaştı. Bu katalog çalışmalarına Süleyman Sûdî Bey ile (*Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*) Ahmed Ziyâ'nın (*Meskûkât-ı Osmâniyye Takvîmi*) eserleri de eklenebilir. Özellikle İsmâil Galib ve Halil Ethem'in katalogları Osmanlı sikkeleri alanındaki boşluğu önemli ölçüde doldurmaktaydı. İsmâil Galib'in *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye* adlı kitabı II. Abdülhamid'in cülûsunun on dördüncü yılına kadar (1890) olan süreyi, Halil Ethem'in *Meskûkât-ı Osmâniyye*'si ise III. Mehmed'e kadar (1595) olan

Selçuklu dönemine ait bazı sikkelerle, değişik dönemlere ait bazı İslâmî sikkeler

süreyi kapsamaktadır. Yukarıda adları geçen nümismatlardan o sırada vâridat muhasebecisi olan Süleyman Sûdî 1886 yılında meskûkât idaresinin müdürlüğüne tayin edilmiştir.

Günümüzde nümismatik ile ilgili en önemli süreli yayınlar arasında *Revue numismatique* (Fransa), *Numismatic Chronicle* (İngiltere), *Museum Notes* (Amerika Birleşik Devletleri), *American Journal of Numismatics* (Amerika Birleşik Devletleri) ve *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* (Almanya) sayılabilir. Türkiye'de yayımlanmakta olan tek nümismatik dergisi 1968 yılında kurulan Türk Nümismatik Derneği'nin büntendir.

Yapılan istatistik araştırmaları nümismatik ile ilgili en çok yayım yapan ülkelerin Fransa, İngiltere ve Almanya olduğunu göstermektedir. Son yirmi yılda yukarıdaki ülkelerin yanı sıra özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve İspanya'nın nümismatik yayınlarını arttırdığı gözlenmektedir. Türkiye'de nümismatik konusundaki neşirlerin sayısı azdır.

Günümüzde artan nümismatik çalışmalarına paralel olarak Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok üniversite ve enstitüde nümismatik dersleri verilmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise ilk

nümismatik dersleri 1940'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde C. Bosch tarafından verilmiş, onun ölümünden sonra da kesintisiz olarak sürdürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

S. L. Poole, *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum*, London 1875-90, I-X (yeni basımı Bologna 1967); Halil Ethem [Eldem], *Meskûkât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1334; Behzad Butak, *XI., XII. ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*, İstanbul 1947; Ekrem Kolerikçi, *Osmanlı İmparatorluğunda Para*, Ankara 1958; Nuri Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968; Cüneyt Ölçer, *Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar*, İstanbul 1968; a.mlf., *Sultan Mahmud II Zamanında Darp Edilen Osmanlı Madenî Paraları*, İstanbul 1970; a.mlf., *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, İstanbul 1975; a.mlf., *Sultan Abdülmecid Devri Osmanlı Madenî Paraları*, İstanbul 1978; a.mlf., *Sultan Abdülaziz Han Devri Osmanlı Madenî Paraları*, İstanbul 1979; a.mlf., *Sultan Yavuz Selim Şah bin Bayazid Han Dönemi Osmanlı Sikkeleri*, İstanbul 1989; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I-II; M. Mitchiner, *Oriental Coins and Their Values. The World of Islam*, London 1977; Jem Sultan, *Coins of the Ottoman Empire*, California 1977, I-II; M. Broome, *A Handbook of Islamic Coins*, London 1985; G. Hennequin, *Catalogue des monnaies musulmanes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1985; Tuncay Aykut, *Ak Akçe. Moğol ve İlhânî Sikkeleri*, İstanbul 1992; *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri 2: Doğu Batı Arası Bir Gökkuşağı. Selçuklu Sikkeleri* (haz. Şennur Aydın), İstanbul 1994; a.e. 3: *Asyadan Anadoluya İnen Rüzgar. Beylikler Dönemi Sikkeleri* (haz. Şennur Şentürk - B. Johnson), İstanbul 1994; a.e. 4: *Saltanatın İki Yüzü. Yazı ve Tuğra* (haz. Şennur Şentürk - B. Johnson), İstanbul 1995; Celil Ender, *Başbakanlık Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'ndeki Nümismatik ile İlgili Belgeler Kataloğu*, İstanbul 1996; Oğuz Tekin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para", *Osmanlı*, Ankara 1999, III, 169-179; a.mlf., "Başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne Kadar Türk Devletlerinin Sikkeleri", *Türkler*, Ankara 2002, V, 413-422; Şevki Nezihi Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, İstanbul 2000; a.mlf., "Osmanlı Sikkeleri", *Türkler*, Ankara 2002, X, 823-842; İbrahim Artuk, "Sikke", *İA*, X, 621-640; O. Yüksel, "Nümismatik", *TA*, XXV, 365-369.

OĞUZ TEKİN

MESLEME b. ABDÜLMELİK

(مسلمة بن عبد الملك)

Ebü Saîd (Ebü'l-Asbağ) Mesleme b. Abdilmelik b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî (ö. 121/739 [?])

Emevî valisi.

63'te (682) Medine'de doğdu. Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân'ın oğludur. "el-Cerrâdetü's-safrâ" (sarı çekirge) lakabıyla tanınır. Annesi bir câriyedir. Dört

Bizans altın sikkeleri

